

Vrije omgang met Marlowe passend in Edward II

door
Hana Bobkova

ALS Christopher Marlowe (1564-1593) een langer leven was gegund dan een luttele negenentwintig jaar, had Shakespeare in hem waarschijnlijk zijn enige werkelijke concurrent gehad. Het dramatische oeuvre van Marlowe, dat zeven drama's telt, is, evenals zijn poëzie, zo origineel, krachtig en intens dat zijn gewelddadige dood des te meer te betreuren valt.

Deze zoon uit een arme schoenmakersfamilie moet bijzonder be-

gaafd zijn geweest, want na een opleiding op de beroemde King School in zijn geboorteplaats Canterbury bezocht hij het Corpus Christi College in Cambridge, waar hij Ovidius en Lucanus vertaalde en zijn eigen werken begon te schrijven.

Na aankomst in Londen maakte hij een kort maar turbulent stukje theatergeschiedenis mee met Tamburlaine the Great, The Jew of Malta, Doctor Faustus, The Masacre at Paris en tot slot Edward II. Als geheim agent en protégé van het hoofd van The Queen's Secret Service, bovendien een verklaard atheïst en homoseksueel, was hij ongetwijfeld in sterke mate zowel geliefd als gehaat. Dit heeft, in combinatie met zijn houding van provocerend en rebellerend romanticus, tot zijn ondergang geleid. Hij bereidde de weg voor Shakespeare door de tragedie diepte te geven met een tot die tijd ongekende psychologische uitwerking van de karakters.

Niet geheel verwonderlijk heeft het theater Marlowe pas in het midden van deze eeuw herontdekt. Sociologisch en psychologisch inzicht, toegepast op de dramaturgische analyse, alsmede veranderde toneelconventies en -technieken hebben een omwenteling in de waardering veroorzaakt. In de jaren zestig is veel over Marlowe geschreven en werd hij ook gespeeld.

In Nederland is hij altijd in de schaduw van Shakespeare gebleven, maar de keuze van de toneelgroep Amsterdam, die Edward II in de regie van Jan Ritsema en vertaald door Janine Brogt speelt, heeft niets met het inlossen van oude schulden te maken.

Door de interpretatie — het drame is bewerkt en ingekort tot iets meer dan anderhalf uur en de titel vermeldt nadrukkelijk 'naar Marlowe' — laat deze encensering zich vergelijken met Vlaamse voorstellingen van Shakespeare en de Griekse klassieken. Het zoeken naar wat er in deze tragedie met onze tijd kan resoneren, net zoals dat in de tijd van haar oorsprong gebeurde, en naar wat de invloed

op het publiek bepaalt en de afstand tot de historische feiten doet overbruggen, is daarvan de essentie.

Dit gebeurt op persoonlijk en op politiek niveau. Er wordt overigens niet een directe politieke actualisering onder verstaan, maar de ethische en morele houdingen die, hoewel tijdloos, steeds herleven en in bepaalde periodes omstandigheden scheppen die overeenkomsten vertonen en tot soortgelijke daden leiden. Het persoonlijke thema van de dichter, de regisseur of de spelers is de basis vanaf de autobiografische ervaringen van Marlowe zelf tot het verklanken van eigen gevoelens en gedachten ten opzichte van de dramatische personages door de acteurs.

Het verhaal is spannend en vertelt hoe koning Edward II zijn vrienden Gaveston en Despenser verloor, hoe koningin Isabella uit jaloezie begon te intrigeren en samen te spannen met Mortimer en hoe Edward werd gedwongen afstand te doen van de kroon en vervolgens werd vermoord. Marlowe verbeeldt menselijke eigenschappen op een manier die nog uit de middeleeuwse moraliteit stamt, en vermengt een bijna abstracte en symbolische vorm met de psychologie van de karakters.

Vervreemding

Jan Ritsema gaat met deze gegevens verrassend om en manifesteert zich als regisseur niet alleen en hoofdzakelijk via het werken met de acteurs. In alle voorstellingselementen past hij vervreemdingstechnieken van het anti-illusionistisch theater toe. Het acteren splitst zich op in de dansante bewegingen die de identificatiemogelijkheden van het publiek verstoren en in het — binnen dit bindende kader — individuele spel.

De acteurs spelen niets meer en niets minder dan zichzelf en dat betekent weinig of geen transformatie in de rol en een grote herkenbaarheid van het persoonlijke: vanaf de bij het karakter van een personage passende fysionomie,

via een karakteristiek loopje tot de oprechtheid en eerlijkheid waar de grens tussen acteur en personage niet meer is te onderscheiden en beide samensmelten.

De kern van Edward II — de homofilie — wordt enerzijds getoond als zeer specifiek en herkenbaar, anderzijds als iets dat verbreid is en algemeen gemaakt door alles wat er omheen gebeurt, verwijzend naar een bredere context en sociale en morele waarden symboliserend.

Joop Admiraal, Pierre Bokma, Gijs de Lange en Fred Goessens spelen respectievelijk Edward II, Gaveston, koningin Isabella en Mortimer, alle overige personages komen voor rekening van de acteurs Hans van den Berg, Flip Ceulemans, Jacques Commandeur, Cas Enklaar, Hugo Haenen, Han Kerckhoffs, en Hans Kesting.

Het decor van Paul Gallis is de soberheid zelf. Een vierkante witte doos met als plafond lichtspots heeft de enige opening naar de zaal. Alleen de acteurs vullen deze kale en lege ruimte met hun voortdurende aanwezigheid. De mannen zijn in witte tutu's gekleed, die boven de uit zwarte veterschoenen uitstekende witte sokjes net een stukje been ontbloot laten. Daarop dragen zij colberts en stropdassen. Slechts door details zijn verschillen in stand of geslacht aangegeven; zo draagt Isabella een langere rok en is helemaal in het wit. Het korte jasje van Gaveston geeft hem een bijna schoolse aanblik. Deze garderobe heeft een geheel verwijzende functie, evenals de gezamenlijke bewegingen naar het ballet, naar het cabaret, de muziek, de zang, de als in een conference gearrangeerde scènes en — niet in de laatste plaats — de zwart gelakte stokken van elk lid van het corps. Net zoals de masque, het entertainment aan het Elisabethaanse hof, combineert deze voorstelling poëzie, muziek en dans, waarvan de laatste twee vervreemdend werken ten opzichte van de handeling.

De bewerking benadrukt Mar-

1986 het wijnjaar dat U niet mag missen!

Koop en reserveer nu van
dit beloftevolle wijnjaar 1986

Belangstelling?

Bel of schrijf voor onze
speciale oogst '86 aanbieding.

Antwoordnummer 3
6800 VH ARNHEM
Telefoonnr. 085-455912

Robbers & van den Hoogen

Wijnkopers met karakter sinds 1842

Joop Admiraal en Cas Enklaar van de Toneelgroep Amsterdam in Edward II naar Marlowe

(foto Kees de Graaff)

lowes dramatische techniek die aan filmmontage doet denken. Scènes wisselen in abrupte overgangen of vloeien in elkaar, geïntroduceerd door wisselende genres muziek, of door veranderingen in de formatie van de acteurs.

Er wordt veel verbeeld via dynamische en veranderlijke lichamelijke patronen: het toernooi waarin Edward zijn tegenstanders verslaat, het gegaloppeer van de paarden, de zeereis, de oorlog, de gevechten en de jacht, waarin stoken als musketten, degens of rapieren worden gebruikt. Ook psychologische processen of stemmingen worden door bewegingen aangegeven, zoals ongeduldig wachten door middel van een draai. Soms lijkt het alsof de rekwisieten en de mise-en-scène zichzelf arrangeren tot veelzeggende theatrale metaforen.

In het spel maakt bijvoorbeeld lichte overdrijving de valsheid van de hereniging van het koningspaar helder, ontroering wordt geïroniseerd, de verheven en plechtige toon gaat plotseling over in alle-

daagse conversatie of in een zakelijke toon waarmee men over de dood bericht. Isabella wendt zich herhaaldelijk naar het publiek, aandacht eisend, maar ook medeplichtigheid; commentaar wordt door één enkel gebaar geleverd.

Wat wij zien en herkennen en wat ons emotionele en denkvermogen voor zich opeisen, zijn de passies maar ook de hypocrisie, de haat en het verraad, die wij ervaren als lichtelijk grotesk. Dood en sterven, het vernietigen van levens in de concurrentiestrijd om liefde en de troon, worden van het noodlottige aspect ontdaan en gepresenteerd in naakte concreetheid van alle glorie gespeend en gruwelijk.

De voortreffelijke Pierre Bokma vult het bestaan van zijn Gaveston met een aan Marlowes dichterschap congeniale emotionele intensiteit en expressie. Elke vrijblijvendheid missend speelt hij zuiver en oprecht alsof het elk ogenblik een kwestie van leven of dood betrof. En zo is het ook met Gaveston, wiens hartstocht sterker is dan de dorst naar macht of heb-

zucht. Haast kinderlijk verontwaardigd reageert hij als de koning hem bij zijn verbanning belooft genoeg geld te sturen en hij getroffen wordt door Mortimer, die niet kan verdragen dat de gunsteling van de koning een parvenu is 'en commentaar levert op onze kleding'. Gaveston sterft als een getroffen dier, schokkend met elk deel van zijn lichaam zonder dat de wapens van zijn vijanden hem aanraken.

De adel wordt door de wrekende koning geëxecuteerd en tot drie keer toe breken de hoofden op de nek van de knielende mannen.

Het identieke uiterlijk en optreden vervagen de individuele verschillen tussen de speelstijlen van de acteurs, mede doordat deze als een onderdeel van de personage worden benut. Gijs de Lange vertolkt Isabella als de verpersoonlijking van een vrouw wier innerlijk volkomen wordt opgeslokt door haar uiterlijk. De maniëristische poses die Isabella met grenzeloze ijdelheid etaleert, zijn aantrekkelijk juist door de vorm. Eindeloos lijkende herhalingen beschuldigen haar van leegheid en ontbloten het mechanisme van jaloezie, intrige en haat waartoe zij is gereduceerd.

Joop Admiraal blijft in zijn lichamelijke plastiek mat, terwijl de stereotiepe intonaties hem geen dieper profiel kunnen geven dan dat van een zwakkeling en vermoeide man. Op het inmiddels verruimde toneel, waarvan de wanden uit elkaar zijn getrokken en waarop voor elke wand een zwart gordijn is uitgerold, wordt Edward gemarteld. In de scène waarin minuten lang uit de nok druppels op zijn hoofd vallen totdat hij door een naturalistisch uitgevoerde moord sterft, breekt regisseur Ritsema tot drie keer toe in: door de kroning, ingeleid door de heren walsend rond het podium, door twee stemmen die à la Van Kooten en De Bie de toestand van de koning becommentariëren en door het aangrijpende optreden van een dubieuze verzachter van het lijden (Cas Enklaar), die de koning troost en hem even later brutaal vermoordt.

Zo geeft de voorstelling iedereen zijn kans. Men ziet objectief gedemonstreerd hoe het met Edward en zijn vrienden is verlopen en kan daarover zelf een oordeel vellen.○